

Hoe schoon is schoon?

Etsen met ijzerchloride, acryl-grondering en schoonmaken met VCA is dat eigenlijk wel schoon? en schoon genoeg voor jezelf en het milieu? En hoe zit het met de kwaliteit van je werk, zoals de scherpe of juist grove ets lijn, als je de traditionele middelen vaarwel zegt. Of moeten er nou eenmaal concessies worden gedaan als het om milieubewust werken gaat?

Woensdagavond 7 november 2018 vond rond deze onderwerpen een inspirerende gespreks- en discussieavond plaats - als onderdeel van het project *Het Nieuwe Etsen, delven naar beeld*. Verschillende sprekers kwamen aan het woord, waaronder Rik Buter, andere exposanten en Hugo Bos, eigenaar van Polymetaal in Leiden.

Etsen: Salpeterzuur, ijzerchloride, kopersulfaat of elektrisch etsen?

Waarom zou je salpeterzuur gebruiken als je weet dat je chemische stoffen – zoals stikstof dioxide - de lucht in pompt waarmee je dus niet alleen jezelf maar ook je omgeving iets schadelijks aandoet. Bovendien tonen de doorwerkte etsen van Rik Buter dat je ook zonder salpeterzuur zeer fijne lijnen in je ets kunt krijgen. Het is dan wel nodig om in koper te etsen, legt Rik uit. Zulke fijne lijnen lopen bij zink op de een of andere manier toch veel sneller dicht vanwege het zachtere materiaal.

Op de Grafische Werkplaats Den Haag kan er nog wel worden gewerkt met salpeterzuur maar wordt hierin niet meer onderwezen. Carola van der Heijden: “Als opleidingsinstituut zou je naar de toekomst moeten werken, het is dan pech dat je misschien niet meer de perfecte lijn krijgt zoals die met salpeterzuur bereikt wordt. Zeefdrukken doe je toch ook niet meer met thinner.” Op de KABK wordt er nog wel gewerkt met salpeterzuur. Thomas Ankum (docent KABK): “Het voordeel van lesgeven met salpeterzuur is wel dat studenten zien wat er gebeurt. Je ziet wat je doet en daar leer je van”. De student heeft dan misschien wel op een perfecte manier leren etsen, maar hoe gaat hij er na de academie in eigen atelier mee aan de slag? Wordt er ook direct een kostbaar ventilatiesysteem aangeschaft en hoe gaat het met het afvoeren van zuren of spoelwater? Ook Hugo Bos (Polymetaal) ziet het belang van het milieubewuster opleiden van studenten: “Leid jonge grafici op dat ze met alternatieve technieken leren werken. Anders betekent dit misschien wel de dood van de grafiek”.

Werk je met zink, dan is kopersulfaat een mooi alternatief. Koper in kopersulfaat werk niet, er treedt geen reactie op maar zink werkt wel en bij het etsen komen er geen giftige dampen vrij. Het etsproces is goed beheersbaar. Annemari Petri werkt met kopersulfaat. Ze kan haar etsbaden eindeloos hergebruiken door het steeds weer iets aan te vullen met extra kopersulfaat. Wanneer het bad aan vervanging toe is laat ze het indrogen en kan het bezinksel naar het chemisch afval worden gebracht.

Het meest schoon blijkt het elektrisch etsen. In ArteZ (Zwolle) wordt al een tijd op deze manier geëtsd in een grote horizontale etsbak. Thomas Ankum toont zijn klein model elektro ets installatie en laat zien hoe dit elektrisch etsen gaat: Een bakje waaraan twee plaatjes hangen, verbonden met een gelijkstroombron. In de bak zelf een elektrolytische oplossing waarin de te etsen plaat wordt

gehangen. Deze techniek maakt het etsen mogelijk zonder toevoeging van een chemisch product. Ook is het bad steeds opnieuw bruikbaar en worden er geen gassen geproduceerd. Nadeel van deze etswijze is wel dat het lastig lijkt te worden wanneer er meerdere etsplaatjes worden toegevoegd aan het etsbad. De stroom moet zich dan verdelen over de platen, en dit is natuurlijk van invloed op de etstijd.

Hoe zit het met afdeklagen en drukinkten?

Het zijn niet alleen de zuren die gevaarlijk zijn, ook de traditionele afdeklagen staan ter discussie. Asfaltpoeder en harspoeder, dat gevaarlijk is voor de longen doordat het zich kan afzetten op de longcellen, vereist een goed werkende stuifkast. Heb je zo'n stuifkast niet dan vind je bij Polymetaal ook allerlei alternatieve acrylic-based producten, zoals acryl-etsgronden afdeklakken acryl-aquatint oplossingen.

Nog iets dat ter sprake komt is het water waar de geëtste platen in worden gespoeld. Niet alleen met het etsbad zou zorgvuldig om moeten worden gegaan, maar ook het spoelbad zou eigenlijk niet zomaar het riool in kunnen zonder dat daar een of ander zuiveringsstelsel of filter tussen zit. Want wat spoel je bijvoorbeeld weg wanneer je na het zeefdrukken je belichte zeef uitspoelt. Of bij het fotopolymeer etsen; hoe zit het met al het plastic dat wordt weggespoeld richting de drijvende vuilnisbelt.

Wat betreft inkt blijkt er nog het meest gewerkt te worden met drukinkt op oliebasis. Hoewel, volgens Hugo Bos verkoopt de Akua Intaglio inkt op dit moment het best. Dit is inkt op soja basis, te verwijderen met water en zeep. (Voor discussie over hoe het precies zit met de soja-winning is de avond te kort). Een praktisch probleem van de blikken op oliebasis is dat ze snel uitdrogen. De drukinkt in een koker voor in een spuitkitpistool lijkt hier een oplossing te bieden. Hoewel, zegt Jurjen Ravenhorst, als de inkt in zo'n harde koker eenmaal wat ouder is en het olie zich gaat scheiden van de pigment, is het weer onmogelijk om de inkt al knedend te mengen. Annemari Petri vertelt dat ze al 20 jaar haar drukinkt zelf maakt, gewoon met pigment en lijnolie. Wel heel zorgvuldig en uitvoerig en precies mengen, maar het gaat prima, is veel goedkoper en de kleuren zijn nog steeds na 20 jaar perfect.

Het schoonmaken

Harde etsgrond moet verwijderd worden met terpentine. Gebruik je een acryl afdeklak of etsgrond dan kan is er Lascaux Remover, een fles waarop wel weer een chemisch teken staat....? Maar, zo garandeert Lascaux - alle Lascaux producten zijn chemisch afbreekbaar en worden dus geheel afgebroken in het milieu. Klein nadeel is wel dat voor het schoonmaken van dikkere etslagen de plaat soms wel een half uur moet weken in de remover.

Voor het schoonmaken van drukinkt is er het schoonmaakmiddel VCA, Vegetable Cleaning Agent, waar je bij de 'VCA voor fundamentalisten' -zoals Hugo Bos de VCA Geowash noemt- maar een paar druppels voor nodig hebt.

Kan het schoner?

Hoe schoon is schoon? Elk voordeel blijkt ook altijd weer een nadeel te hebben en het schoonst blijft het eigenlijk wanneer je helemaal niet werkt...maar dat is geen optie voor een graficus. De grootste winst kan misschien wel gehaald worden uit de manier waarop je werkt en met je materialen omgaat. Een inktplaat schoonmaken met een heleboel papier dat alle inkt vervolgens opzuigt; hoeveel materiaal gooi je weg zonder dat het eigenlijk een functie heeft gehad. Kijk eens naar je gewoonte en wees bewust van wat je doet. Met deze opmerking komt er een eind aan een inspirerende discussieavond die naast een beetje is uitgelopen ons een stuk bewuster heeft gemaakt.

Tekst: Hanna de Haan

Film: Gert-Jan van der Kooij

